

Доц. д-р Ана Стойкова  
Институт за литература – БАН

## СТАНОВИЩЕ

за дисертационния труд на Цветомира Стоянова Данова

### СЛОВАТА ЗА БОГОРОДИЦА ОТ ЙОАН ДАМАСКИН В БЪЛГАРСКАТА СРЕДНОВЕКОВНА КНИЖНИНА

(по материали от южнославянски календарни сборници до XIV век)

за присъждане на научната и образователна степен “доктор”

Дисертационният труд на Цветомира Данова е посветен на средновековните славянски преводи на три слова от Йоан Дамаскин за празниците Рождество и Успение Богородично. Така, както са подбрани, те представляват много интересен обект за изследване, защото всеки от преводите има различна специфична проблематика – единият е староизводен, направен в Преславското книжовно средище, вторият – през периода на Второто българско царство, вероятно на Атон, а третият и четвъртият, също новоизводни, са два различни превода на едно и също слово. Основните цели на труда, посочени в увода от авторката, са да се направи изследване на преводите и на тяхната рецепция в южнославянската ръкописна традиция и да се подготви издание на словата в оригинал и превод. Веднага трябва да се каже, че тези цели са постигнати, при това с голям професионализъм и вещина. Успехът на дисертацията се дължи на добрата филологическа и богословска подготовка на Цв. Данова, както и на уменията ѝ да работи с огромната литература, свързана с различни аспекти от изследването. Тя пристъпва към разглеждането на три преводни творби на един от най-видните византийски църковни писатели, Йоан Дамаскин, известен с високия си стил, съчетаващ богословско-философски и поетически елементи. В техния анализ авторката няма предшественици, затова задачата ѝ е и трудна, и отговорна – тя пръв път представя пред научната общност особеностите на тези творби и на техните славянски средновековни преводи.

Изследването съдържа увод, четири глави, заключение и издание на текстовете, както и две приложения. Първа глава въвежда в проблематиката, като представя обща характеристика на Йоан Дамаскин като писател и на неговото творчество и обръща специално внимание на риторическите му творби, част от които са произведенията за св. Богородица. Трите глави, посветени на трите преведени слова, са построени симетрично. Те имат една и съща структура от шест подглави, включващи различните

видове анализ. Тук не е съвсем ясно решението на авторката да представи анализа на славянския превод първо “спрямо гръцкия текст”, а чак след това “спрямо гръцката ръкописна традиция”; струва ми се, че би следвало да се потърси преди всичко евентуален най-близък гръцки препис, за да се установи с какъв гръцки оригинал е разполагал преводачът, и едва после славянският превод да се анализира в сравнение именно с него.

В подглавите, в които се разглеждат разночетенията на славянските преписи, проличава много доброто познаване не само на старобългарската, но и на гръцката граматика и словообразуване. Цв. Данова проследява генезиса на тези различия, настъпили на славянска почва, и прави изключително детайлен анализ на вероятния начин, по който те са възникнали. При това тя привлича значителна литература по история на езика, многобройни изследвания по частни въпроси и речници, които ѝ позволяват да прави сигурни заключения по различни въпроси на морфологията, синтаксиса, местоименната система, словообразуването в езика на преводите. Забележителна е вещината, с която тя анализира всяка отделна форма в търсене на информация за характера на превода. Много интересни са наблюденията ѝ върху предпочитанията на преводача към едно или друго решение, когато се превеждат многозначни лексеми. Смятам за много ценни и подглавите, съдържащи лексикална характеристика на текстовете, където се разглеждат лексеми, принадлежаща към кирило-методиевското или преславското книжовно наследство. Навсякъде авторката привежда обилен сравнителен материал, ексцерпиран от текстовете. Трябва да се подчертае, че подобен изключително прецизен и детайлен сравнителен анализ, включващ съпоставка с точен гръцки паралелен текст, е възможен само при произведения с хомогенна традиция, които имат богослужебно предназначение и принадлежат на писатели с висок престиж. В този смисъл зададената тема на дисертацията е много добро попадение за автор с отлична подготовка по старобългарски и старогръцки език като Цв. Данова. Изчерпателен е и анализът на библейските цитати, който е още един пример за успешното съчетаване на богословски с филологически подход, особено когато се разглеждат цитати, употребени в толкова нюансиран богословско-философски текст, каквито са творбите на Йоан Дамаскин.

Като особено сполучлива искам да посоча четвърта глава, където е разгледан превод Б на Словото за Рождество Богородично от Йоан Дамаскин. Този превод, който се отличава значително от останалите преводи, разглеждани в дисертацията, дава големи възможности за сравнителен анализ както с гръцкия оригинал, така и с превод

А, който се придържа близо до оригинала. Авторката е използвала тези възможности по най-добрия начин и е направила интересни наблюдения върху разночетенията, които са главно добавки, поясняващи или допълващи смисъла, и се дължат преводаческия стил. За мене беше особено интересен коментарът ѝ върху преосмислянията, направени в текста на превод Б. Там тя за пореден път е на висота в както в лингвистичния, така и в богословския анализ на примерите. Трябва да отбележа също компетентния коментар върху свободно преведените, всъщност интерпретирани места в този превод, върху преосмислянията, основани на новозаветни библейски текстове, върху замяната на по-необичайните изрази с познати или общоприети, върху преводаческите решения за опростяване на фразата при по-сложните богословски формулировки в оригиналния текст на Йоан Дамаскин.

В заключението на труда Цв. Данова обобщава сбито основните резултати от трите глави, в които са разгледани отделните текстове. Най-важни сред тях са изводите, свързани с преводаческата техника, отразена в четирите изследвани превода на словата. Детайлният и задълбочен анализ ѝ е позволил да направи аргументирани и нюансирани заключения за начина на работа на четиримата преводачи, работили по различно време в различни книжовни средища, за техния подход, образование и ерудиция. Непременно трябва да се споменат и образцово подготвените издания на текстовете и двата словоуказателя, плод на търпелива и компетентна работа, които допълват с ценен материал съществуващите лексикографски справочници.

Дисертацията на Цветомира Данова е едно задълбочено и приносно проучване, дело на млад учен с отлична филологическа и богословска подготовка, с много добро познаване на специализираната литература, написано с добър стил и език. Това ми дава основание убедено да препоръчам на уважаемото Научно жури да присъди на Цветомира Данова научната и образователна степен “доктор”.

10 ноември 2014 г.